

Dr hab. Monika Nawrot-Borowska, prof. uczelni
Katedra Metodologii Badań i Studiów nad Dyskursem
Wydział Pedagogiki
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

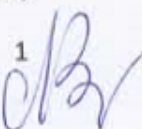
Bydgoszcz, 29.10.2024

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Krzysztofa Jasińskiego
pt. „Problematyka doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki na łamach
czasopism pedagogicznych i matematycznych w Polsce w latach 1945-1961”
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Romualda Grzybowskiego
oraz promotora pomocniczego dra Pawła Śpicy**

W przedłożonej do oceny dysertacji Autor podjął się udanej próby omówienia problematyki doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki. Doktorant, wykazując się rozległą wiedzą teoretyczną z zakresu omawianego zagadnienia, na podstawie bogatego materiału źródłowego z epoki samodzielnie i naukowo poprawnie rozwiązał tytułowy problem badawczy. Wybrany i rozpatrywany przez Autora przedmiot badań odpowiadał więc realnym potrzebom naukowym, a uzyskane w pracy wyniki są wartościowe pod względem poznawczym, dzięki czemu przedstawiona do recenzji praca wypełnia lukę w dotychczasowej historiografii. Dysertacja ta, co wynika już z jej tytułu, wpisuje się w nurt badań historyczno-pedagogicznych, a także pedeutologii oraz matematyki i prasoznawstwa. Szkoda jednak, że Autor sam nie osadził swych badań w żadnym ze wskazanych obszarów.

Układ obszernej, bo liczącej 448 stron pracy, stanowi konstrukcję złożoną ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, spisu tabel i ilustracji, aneksu oraz bibliografii.

Struktura, jak i metodologiczny schemat pracy przyjęte przez Autora, są typowe dla prac stricte empirycznych z zakresu np. pedagogiki. W pracach z zakresu historii wychowania zwyczajowo przyjmuje się jednak schemat typowy dla nauk historycznych. Autor we wstępie opisuje stan badań oraz ustalenia terminologiczne, zaś założenia metodologiczne zawarte zostały w mocno rozbudowanej formie w rozdziale III, pt. „Metodologia badań własnych”. W stosowanym schemacie badań historycznych warsztat metodologiczny, charakterystykę stanu badań, nowatorskość podjętej problematyki badawczej zwykle zamieszcza się w rozbudowanym wstępie. Opracowanie osobnego rozdziału metodologicznego nie jest oczywiście w mojej ocenie błędem, zastosowanie jednak w ocenianej pracy przyjmowanego w historii wychowania schematu badań historycznych być może pozwoliłoby uniknąć pewnych nieporozumień. Np. we wstępie na str. 15 Autor wskazuje, po dokonanej analizie stanu badań,

1

że „Rozważania podjęte przez autorów badających tematykę polskiego czasopiśmiennictwa pedagogicznego i matematycznego przytoczone powyżej nie przyniosły odpowiedzi na postawione pytanie problemowe”. Natomiast samo pytanie problemowe sformułowane zostało dopiero na str. 157, w rozdziale stricte metodologicznym. W tym też rozdziale Autor w pierwszym zdaniu pisze: „Uwzględniając postawione we wstępie pytania badawcze oraz specyfikę bazy źródłowej, zasadne było oparcie procesu badawczego na metodologii badań pedagogicznych, z uwzględnieniem nie tylko historycznych, ale także prasoznawczych” (str. 156). Jednak we „Wstępie” nie zawarto ani przywołanych tu pytań badawczych, ani charakterystyki bazy źródłowej, które pojawiają się dopiero w rozdziale metodologicznym – pytania badawcze na str. 158, zaś charakterystyka bazy źródłowej na str. 178-184. Rozumiem natomiast, że zastosowanie triangulacji i interdyscyplinarnych metod badawczych oraz ich niezwykle wnikliwa charakterystyka uzasadniają wyodrębnienie w strukturze pracy osobnego rozdziału metodologicznego.

Przyjęta przez Autora struktura rozdziałów przemyślana została w układzie problemowo-chronologicznym, z których dwa pierwsze wprowadzają czytelnika w kontekst badanej problematyki, trzeci stanowi rozdział metodologiczny, czwarty zaś poświęcony został szczegółowym analizom źródłowym i opisowi zagadnień związanych z doskonaleniem zawodowym nauczycieli matematyki w badanym okresie.

We wstępie ocenianej dysertacji Autor krótko wprowadza w kontekst sytuacji oświaty i kadry nauczycielskiej w Polsce po II wojnie światowej oraz roli czasopism naukowych i pedagogicznych w samokształceniu nauczycieli. Skrupulatnie dokonuje przeglądu dotychczasowych badań nad zagadnieniem doskonalenia nauczycieli w okresie Polski Ludowej, podkreślając swoją świadomość w zakresie różnic perspektywy poznawczej i prezentowanej narracji przez badaczy publikujących w okresie Polski Ludowej i tych publikujących po 2010 r. Dokonuje także przeglądu badań związanych z rozwojem czasopiśmiennictwa pedagogicznego w analizowanym okresie. W mojej ocenie zabrakło tutaj jasnego wskazania – na tle poprawnie i rzetelnie zaprezentowanego dorobku polskiej historiografii i prasoznawstwa w badanym zakresie – jaką lukę badawczą wypełnia Autor, podejmując swoje analizy. Pisze On jedynie „W efekcie można przypuszczać, że wnioski przedstawione przez autora niniejszej pracy mają szansę wypełnić istniejącą lukę w wiedzy” (str. 15).

Wysoko oceniam kolejną część wstępu, w której Autor dokonuje uporządkowania terminologicznego kluczowego dla pracy pojęcia, jakim jest doskonalenie. Rzetelnie dokonuje przeglądu sposobów rozumienia i interpretacji bliskoznacznych pojęć: doskonalenie,

dokształcanie, jak również samokształcenie, prezentuje dyskusje nad ich znaczeniem i zakresem definicyjnym zarówno w okresie PRL, jak i we współczesnej pedagogice i pedeutologii z wykorzystaniem różnorodnych rodzajów opracowań naukowych i zasobów leksykalnych. Co najistotniejsze dla tej części wstępu, Autor wyraźnie wskazuje, jakie przyjął rozumienie tych pojęć na potrzeby swoich badań (str. 24).

Rozdział I, pt. „Kształtowanie się i rozwój systemu oświatowego oraz doskonalenia nauczycieli w latach 1945-1961” opracowany został na podstawie adekwatnie i poprawnie do tematyki dobranych opracowań i materiałów źródłowych. Doktorant, sprawnie poruszając się w dobrze rozpoznanej literaturze przedmiotu, początkowo opisuje kształtowanie się struktury szkoły ogólnokształcącej w latach Drugiej Rzeczypospolitej, której charakterystykę, choć wykraczającą poza przyjęte ramy czasowe dysertacji i tegoż rozdziału, uważam za zasadną, gdyż spuścizna reform tego okresu miała duże znaczenie dla kształtowania się systemu szkolnictwa w badanym okresie (co Autor wyraźnie uzasadnia na str. 29 i 30). Dalej szczegółowo zaprezentowano charakterystykę polskiego szkolnictwa w latach 1944-1961, jego roli i zadań na tle wydarzeń historycznych i przemian politycznych, społeczno-ekonomicznych i ideologicznych tego okresu, z uwzględnieniem poszczególnych okresów kształtowania się systemu szkolnictwa. Osobną uwagę Autor poświęcił nauczycielom szkół ogólnokształcących, ukazując zarys rozwoju systemu ich kształcenia i doskonalenia od dwudziestolecia międzywojennego po lata 70 XX wieku, co znowu uzasadnione zostało realizacją powtarzanego już od pierwszych od lat powojennych postulatu wyższego wykształcenia nauczycieli, zrealizowanego w 1972 r. (str. 108).

Rozdział II, pt. „Kształtowanie rynku czasopism pedagogicznych i ich zadania w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli w okresie PRL” rozpoczyna Autor od zdefiniowania kategorii czasopism pedagogicznych, ukazując jednocześnie przemiany w sposobach rozumienia tego rodzaju prasy, a także charakteryzuje wnikliwie ich tradycje, klasyfikacje i rozwój. I choć pierwszym zdaniem tego rozdziału wskazuje, iż charakterystyka ta dotyczyć będzie lat 1945-1961 – to analizy rozpoczyna od początków istnienia polskiej prasy pedagogicznej i matematycznej i przeglądu tego typu pism w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (podrozdział 2.1) – co znowu czyni zasadnie, gdyż część czasopism tego okresu zostało wznowionych po II wojnie światowej (uzasadnia to już we „Wstępie”, str. 25). Z dużym znawstwem tematu opisuje rynek wydawniczy czasopism pedagogicznych i matematycznych w badanych przez siebie cezurach czasowych na tle aktualnej polityki oświatowej, wskazując m. in. na ich funkcje i zadania.

Rozdziały I i II, mające wprowadzić czytelnika w kontekst podjętych badań, co warte szczególnego podkreślenia, opracowane zostały nie tylko na podstawie rozległej literatury przedmiotu, ale i rzetelnie dobranych i odpowiednio wykorzystanych licznych materiałów źródłowych o różnorodnym charakterze: m. in. archiwaliów, sprawozdań, aktów prawnych, prasy pedagogicznej, danych statystycznych. Świadczy to w mojej ocenie o bardzo dobrej znajomości podejmowanej problematyki i wysokiej erudycji Badacza. Styl prowadzenia narracji tych rozdziałów udowadnia, iż Autor doskonale radzi sobie z łączeniem wiedzy źródłowej z pozazródłową. Sposób opracowania obu rozdziałów nie budzi moich zastrzeżeń, a wykorzystanie bogatych materiałów źródłowych jest niewątpliwie walorem tej pracy.

W rozdziale III, pt. „Metodologia badań własnych” Autor prezentuje swój rozbudowany warsztat badawczy. Moją wątpliwość budzi sposób sformułowania głównego problemu badawczego oraz celu badań, które niezupełnie odpowiadają tematowi dysertacji. Można odnieść wrażenie, że Autor nie do końca wyraźnie doprecyzował przedmiot swoich badań. Deklaruje On, że przedmiotem podjętych badań był „udział czasopism pedagogicznych i matematycznych w doskonaleniu zawodowym nauczycieli matematyki w Polsce w latach 1945-1961” (str. 156). W dalszej części jednocześnie podkreśla, że „łatwiej w odniesieniu do omawianego okresu ukazać funkcje założone redakcji periodyków pedagogicznych oraz matematycznych, niż ich funkcję rzeczywistą” (str. 157), co moim zdaniem jest słuszne, gdyż zbadanie owego udziału, podczas analizy podjętej na ich łamach problematyki jest raczej niemożliwe. Udział ten, w mojej ocenie byłby możliwy do zbadania, gdyby określono takie czynniki jak np.: nakład, liczbę i kategorie prenumeratorów (instytucje, np. szkoły, biblioteki, osoby prywatne), oceny czytelników (czy i na ile publikowane materiały wpłynęły na jakość pracy nauczycieli) itd. Co więcej, Autor ma świadomość tej trudności, o czym pisze na str. 176 rozdziału metodologicznego oraz w „Zakończeniu” na str. 394. Poprawnie sformułowany przedmiot badań zawarł Autor w ostatnim zdaniu „Streszczenia” (str. 443).

Celem badań, jak podaje Autor, było „naświetlenie niedostatków w edukacji przedmiotowej i pedagogicznej nauczycieli matematyki w Polsce w latach 1945-1961 oraz zrekonstruowanie sposobów ich doskonalenia z udziałem czasopism pedagogicznych ze szczególnym uwzględnieniem czasopism o profilu matematycznym” (str. 157). W mojej ocenie, właściwym celem badań, wynikającym z tytułu pracy jest drugi ze wskazanych elementów.

Sformułowane w tej części (w podrozdziale 3.1) pytanie badawcze („Jakie cele i zadania – w intencji władz komunistycznych oraz oświatowych, a także podporządkowanego władzom komunistycznym nauczycielskiego ruchu związkowego – miały realizować czasopisma

oświatowe w Polsce w dziele szeroko rozumianego doskonalenia zawodowego oraz pedagogicznego i ideologicznego nauczycieli matematyki”, str. 157) również nie do końca wynika z tytułu pracy, gdyż Autor eksponuje tu przede wszystkim cele i zadania czasopism, a nie, będące właściwym przedmiotem analiz, poszczególne treści z zakresu doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki podejmowane na ich łamach. Dopiero dopełnienie tego głównego pytania badawczego jest kompatybilne z tytułem pracy („Dopełnieniem tak ujętego głównego pytania problemowego jest kolejne: w jakim zakresie oraz formie problematyka doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki prezentowana była na łamach czasopism pedagogicznych w Polsce w latach 1945-1961”, str. 157). Ponadto, w treści dopełnienia tego problemu badawczego zabrakło wyraźnie wskazanych w tytule czasopism matematycznych, kluczowych z punktu widzenia analizowanego problemu. Uszczegółowieniem głównego problemu badawczego jest 11 pytań szczegółowych, które dalej w treści Autor nazywa celami (str. 158). Taki brak precyzji języka w kontekście metodologicznym wprowadza niepotrzebny chaos poznawczy, choć z lektury pracy wynika, że Autor wie co, jak i po co bada.

W podrozdziale 3.2 dokonano opisu zastosowanych metod badawczych. Autor stosuje triangulację metod historycznych i prasoznawczych. W mojej ocenie niepotrzebne było tak wnikliwe i szczegółowe opisywanie ogólnych założeń i metod tych badań. Uważam, że wystarczające byłoby scharakteryzowanie i uzasadnienie zastosowania wybranych przez Autora metod badawczych adekwatnie do przejętego przedmiotu badań, tak jak czyni to z opisem zastosowanej metody analizy zawartości. Tu Autor wyraźnie wskazuje, do czego posłużyła mu ta metoda. „Odpowiedzi na pytanie o treść i formę przekazu poszukiwał Autor poprzez badanie zawartości wybranych artykułów związanych z tematem doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki publikowanych na łamach periodyków pedagogicznych oraz matematycznych w latach 1945-1961 oraz ich porównywanie” (str. 176). Doceniam natomiast wkład pracy, jaki Doktorant włożył w opracowanie tego rozdziału, ukazujące bardzo dobrą znajomość literatury metodologicznej z zakresu badań historycznych, historyczno-pedagogicznych, jak i prasoznawczych.

Podstawą źródłową dokonanych analiz uczynił Autor dziewięć czasopism, w tym siedem pedagogicznych i dwa specjalistyczne dla nauczycieli matematyki. Z tej wyraźnie widocznej tutaj liczbowej przewagi periodyków ogólnopedagogicznych nad specjalistycznymi periodykami przeznaczonymi dla nauczycieli matematyki wyniknęły jednak uwidaczniające się kwestie dyskusyjne. Autor w tytule wyraźnie deklaruje, że badać będzie problematykę doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki na łamach czasopism pedagogicznych i matematycznych w Polsce w latach 1945-1961, tymczasem problematyka ta miejscami stanowi

jedynie uzupełnienie, dodatek do analiz dotyczących wszystkich nauczycieli, bez wyraźnego wyodrębniania wśród nich grupy matematyków. Oczywistym jest, że nauczyciele matematyki zaliczają się do ogólnej grupy nauczycieli, ale być może warto, by Autor rozważył przeformułowanie tytułu pracy na ukazanie problemu doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki na tle ogólnych kierunków czy koncepcji doskonalenia zawodowego nauczycieli we wskazanym okresie.

Stwierdzam, że Doktorant dobrze rozpoznał, metodycznie zebrał i bardzo rzetelnie opracował materiał źródłowy, służący do realizacji głównego celu badawczego. Analizowane treści skrupulatnie uporządkowano pod względem problemowym i podzielono na sześć obszarów tematycznych w trzech okresach czasowych oraz stworzono drzewo kodowe (tabela, str. 186-187). Wyodrębnienie okresów czasowych posłużyło do ukazania przemian, jakie można było zaobserwować w materiałach publikowanych na łamach periodyków pedagogicznych i matematycznych adresowanych do nauczycieli matematyki.

W rozdziale IV problematyka podejmowanych podrozdziałów obejmuje w głównej mierze zagadnienia ogólnego doskonalenia nauczycieli, przeważają w narracji aspekty, wątki poświęcone różnym obszarom doskonalenia nauczycieli bez wyraźnego wyodrębnienia konkretnych problemów dotyczących nauczycieli matematyki i ich przedmiotowego doskonalenia. Wątki te wprawdzie oczywiście pojawiają się, nie są jednak tak wyeksponowane, jakby sugerował to tytuł pracy. Zresztą Autor sam wyjaśnia, iż „Z uwagi na odmienne zadania i specyfikę osobno opisano treści publikowane na łamach czasopism pedagogicznych. Następnie opisane prawidłowości uzupełniono wnioskami z analizy zawartości czasopism przedmiotowych – głównie *Matematyki*” (str. 188).

Interesuje mnie powód, dla którego autor podjął się analizy kluczowego dla tematu zagadnienia doskonalenia zawodowego akurat nauczycieli matematyki, zwłaszcza, że podstawa źródłowa do podjęcia analiz w tym zakresie obejmuje jedynie dwa periodyki specjalistyczne. Zabrakło takiego uzasadnienia choćby we wstępie do pracy. Wprawdzie na str. 163 Autor pisze, iż na interpretację źródeł wpłynąć mogło „prymarne wykształcenie Autora oraz wykonywany zawód” – których jednak nie podaje, można się ich jedynie domyślać z treści przypisu 819.

Moje wątpliwości budzi tytuł rozdziału IV – „Przebudowa programowa i ideologiczna szkoły oraz kształcenie, doksztalcenie i doskonalenie merytoryczne, pedagogiczne i ideologiczne nauczycieli matematyki w świetle artykułów zamieszczanych na łamach czasopism z lat 1945 – 1961”, szczególnie jego początkowa część. O tych problemach Autor pisze w rozdziale I, tutaj natomiast następuje powtórzenie tych treści, z tą różnicą, że tym razem

w oparciu nie o literaturę przedmiotu, a o źródła prasowe. Analizy te przeprowadzone są w sposób prawidłowy, Autor umiejętnie i adekwatnie porządkuje materiał źródłowy na potrzeby obszarów tematycznych podrozdziałów, nie mają one jednak bezpośredniego związku z kluczową tematyką pracy, którą stanowi doskonalenie nauczycieli matematyki. Dotyczy to zwłaszcza podrozdziału IV.1. Gdyby wskazać, które z tych podrozdziałów dotyczą sensu stricte problematyki doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki, to byłyby to podrozdziały IV.2, IV.5, i IV.9. Rozumiem jednak, że zgodnie z drzewem kodowym i przyjętymi obszarami tematycznymi ta problematyka adresowana do nauczycieli była licznie reprezentowana w badanych czasopismach, stąd znalazła swoje odzwierciedlenie w strukturze rozdziałów i ich problemowo-chronologicznym układzie.

Zastanawia również pewna niekonsekwencja w konstrukcji rozdziału IV. Już w tytule tego rozdziału zabrakło dookreślenia, na podstawie jakich źródeł dokonano zaprezentowanych tam analiz. W tytule rozdziału Autor użył jedynie sformułowania „na łamach czasopism z lat z lat 1945 – 1961”. Z lektury treści poszczególnych podrozdziałów 4.1- 4.7 wynika, iż są to czasopisma pedagogiczne, co zresztą potwierdza tytuł podrozdziału IV.8 – „Działalność czasopism pedagogicznych w ocenie czytelników”. Np. w podrozdziale 4.2 na str. 230 w przypisach 1076 i 1077 Autor odwołuje się jednak do specjalistycznych czasopism matematycznych, choć jak wynika ze struktury rozdziału IV, analizie tej bazy źródłowej poświęca osobny, specjalnie wyodrębniony rozdział 4.9, co zostało wyraźnie wskazane w tytule tegoż podrozdziału: „Problemy i projekty doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki na łamach czasopism „Matematyka i „Wiadomości Matematyczne” w latach 1948-1961”. Gdyby konsekwentnie podczas analiz wskazywać bazę źródłową, podrozdziały od 4.1 do 4.8 mogłyby zostać wyodrębnione w osobnym podrozdziale poświęconym analizom czasopism pedagogicznych.

W „Zakończeniu” Autor dokonuje podsumowania dokonanych ustaleń. Wnioskowanie można uznać za zadowalające, choć zabrakło konsekwentnego udzielenia odpowiedzi na postawione w rozdziale metodologicznym pytania badawcze. Autor ma świadomość, że nie wyczerpuje podjętej problematyki, właściwie zarysowuje dalsze pola badawcze, zarówno w kontekście historycznym, jak i współczesnym. Ciekawą inicjatywą Doktoranta, mającą na celu – jak wnioskuję z treści – dokonanie diagnozy współczesnych form doskonalenia zawodowego i ich popularności wśród nauczycieli matematyki były konsultacje mailowe ze współczesnymi doradcami metodycznymi, których efekty zaprezentował na końcu „Zakończenia”, tworząc niejako pomost między przeszłością a teraźniejszością.

7
Oby

Praca zawiera także Aneks, zawierający tabelaryczne zestawienie kursów wakacyjnych oraz przedmiotowych w latach 1945-1948 i 1948-1956, ze wskazaniem opisywanej formy kształcenia i doskonalenia, autora i tekstu opisującego dany kurs, tytułu, rocznika i numeru czasopisma w którym ukazała się informacja oraz krótkiej charakterystyki treści. Zestawienie to stanowi wartościowe uzupełnienie treści prezentowanych w podrozdziale 4.2, pt. „Założenia i realne problemy kształcenia i doksztalcania nauczycieli matematyki”. Autor sporządził tutaj swoistą bibliografię adnotowaną dotyczącą form zdobywania i uzupełniania wiedzy i umiejętności zawodowych nauczycieli, która z powodzeniem posłużyć może kolejnym badaczom tej problematyki.

Bibliografia, która stanowi ostatnią część ocenianej dysertacji, zawiera szczegółowy wykaz wykorzystanych na potrzeby badań różnorodnych publikacji cytowanych przez Autora. Została ona racjonalnie podzielona ze względu na kryterium przedmiotowe na źródła i opracowania. Część źródłowa (która jednak nie została tu wyraźnie oddzielona) zawiera dwie grupy materiałów o konkretnej specyfice: „Źródła archiwalne” i „Źródła drukowane” (str. 415). W drugiej wskazanej części, by lepiej uporządkować wykorzystany materiał, można by było dokonać dalszych podziałów konkretnych typów źródeł, jak np. czasopisma (te, będące główną podstawą źródłową pracy Autor wyraźnie oddziela od pozostałych źródeł, nie umieszczając ich jednak w osobnej grupie), źródła legislacyjne (te zdecydowanie przeważają w tej części), prace zwarte. Szkoda, że Autor nie zdecydował się jednak na wykonanie szczegółowego spisu artykułów z poszczególnych czasopism, będących podstawą źródłową dysertacji, ograniczając się jedynie do zapisu ich tytułów i roczników poddanych kwerendzie. To rozwiązanie nie jest błędne, stosuje się je przy rozległych źródłowo analizach, jednak w mojej opinii zamieszczenie w bibliografii wykorzystanych w pracy tekstów źródłowych – artykułów prasowych, które posłużyły Autorowi podczas dokonywanych analiz doskonale unaoczniloby, ile w danym czasopiśmie tekstów ukazało się w zakresie badanej problematyki doskonalenia zawodowego nauczycieli w poszczególnych latach ich publikowania. Pokazałoby także, jak rozległych analiz źródłowych należało dokonać, by zrealizować cel badawczy. Spis taki ułatwiłby także kolejnym badaczom poszukiwania źródłowe w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli w badanym okresie. Również część bibliografii pt. „Opracowania”, stanowiącą grupę jednorodną, można by merytorycznie, ze względu na charakter źródeł podzielić na podgrupy, np. prace zwarte, czasopisma, słowniki i encyklopedie, netografia.

Nie do końca jasne jest dla mnie zakwalifikowanie publikacji o charakterze źródłowym do części „Opracowania”, mimo iż Autor w części metodologicznej skrupulatnie opisuje czym są opracowania naukowe, a czym materiały źródłowe (str. 162). Doktorant, obok licznych prac

naukowych faktycznie mających charakter opracowań, wpisał w tę część bibliografii prace z badanego okresu, jak i wcześniejsze – mające charakter źródeł, np. Dawid J.W., *O zarazie moralnej: studium psychologiczno-społeczne*, Warszawa 1889; Dicstein S., *Kilka słów o literaturze matematycznej polskiej w ciągu dwudziestolecia 1872-1892*, „Kosmos” 1895, nr 8-10; Żółkiewski S., *Nowe periodyki pedagogiczne*, „Rzeczpospolita” 1945, nr 239; Świdwiński S. (red.), *Ogólnopolski Zjazd Oświatowy w Łodzi 18-22 czerwca 1945*, Warszawa 1945; Falski M., *Uwagi w obronie 8-letniej szkoły powszechnej i w sprawie jej realizacji*, „Ruch Pedagogiczny” 1947/48, nr 3. Takich przykładów usterek w porządkowaniu i klasyfikacji wiedzy źródłowej i pozaźródłowej jest więcej.

Nie ulega jednak wątpliwości fakt, iż wykorzystanie na potrzeby podjętych badań tak licznych materiałów z zakresu wiedzy źródłowej, jak i opracowań naukowych – o czym świadczy bogactwo zgromadzonych w bibliografii pozycji, wymagało od Autora ogromnego zaangażowania i nakładu pracy. Jest to wyraźne świadectwo tego, jak dużą pracę musiał wykonać Doktorant, by zrealizować założony cel badawczy dysertacji, skrupulatnie wyszukując, gromadząc, porządkując, analizując i opisując zebrane materiały. Autor pracy starał się w udany sposób wyjaśniać fakty historyczne, dysertacja nie jest więc jedynie opisową rekonstrukcją problematyki doskonalenia nauczycieli, w tym nauczycieli matematyki, gdyż zawiera ona także dobrze przeprowadzone wyjaśnienia historyczne.

Należy również odnieść się do techniki przygotowania ocenianej pracy doktorskiej. Nie udało się Autorowi uniknąć pewnych błędów i niedopatrzeń, pojawiających się w treści dysertacji. Np. Autor w tabeli na str. 180 oraz w „Bibliografii” (na str. 415) wymienia dziewięć czasopism, zaś w treści (str. 181) pisze o wytypowaniu do badań ośmiu tytułów czasopism pedagogicznych. To z pewnością omyłka, gdyż, jak wynika z treści pracy, analizom faktycznie poddaje dziewięć różnych tytułów, w tym dwa matematyczne i siedem pedagogicznych.

W treści pracy pojawia się niekonsekwentny zapis tytułów czasopism – Autor raz zapisuje je kursywą, raz w cudzysłowie, raz bez kursywy i cudzysłowu (np. w tabeli na str. 180, w tabelach zamieszczonych w „Aneksie”), choć daje się zauważyć prawidłowość, że kiedy tytuły czasopism wymieniane są w treści pracy, ich zapis jest pochylony, a kiedy w przypisach, zapisywane są zwykle w cudzysłowie. Np. w spisie treści, w podrozdziale 4.9 tytuł czasopisma „Matematyka” zapisany został w cudzysłowie, zaś w ostatniej wyróżnionej części tego podrozdziału kursywą. Podobny zapis zastosowany został w bibliografii – wymieniając tytuły czasopism, będących podstawą źródłową pracy, w części „Źródła drukowane” Autor zapisuje ich tytuły kursywą, w dalszej części, wymieniając inne artykuły z czasopism, ich tytuły zapisuje już w cudzysłowie. Zdarza się też niewłaściwy zapis tytułów czasopism np. „Społeczeństwo i

ekonomia” (str. 35), „Wychowanie w przedszkolu”, „Szkoła i dom”, „Życie szkoły” (str. 137), „Ruch pedagogiczny” (str. 181), „Chłopski sztandar” (str. 440), „Głos nauczycielski” (str. 407) które zgodnie z zasadą powinny mieć wszystkie człony tytułu zapisane wielką literą.

Nie udało się uniknąć usterek w zapisach bibliograficznych zgromadzonych w „Bibliografii” w części „Opracowania” – np. niekonsekwentne jest stosowanie zapisu prac pod redakcją. Najczęściej, kiedy Autor wskazuje rozdziały z prac wieloautorskich pod redakcją stosuje zapis „pod red.”, innym razem, zapisując całość publikacji pojawia się zapis „(red.)”. Podobna niekonsekwencja pojawia się także w przypisach, gdzie nawet wskazana wyżej reguła nie jest do końca konsekwentnie stosowana, stosowane są zapisy „(red.)”, „red.” „pod red.”, czy „por red”. Zdarza się, iż nawet w jednym przypisie do zapisów kilku tekstów z monografii wieloautorskiej pod redakcją pojawiają się zarówno zapisy „pod red.”, jak i „red.” (zob. np. przypis 485, 864, 845, 846 i inne). W kilku miejscach w zapisach bibliograficznych zapomniano o usunięciu numerów stron czy zastosowaniu kursywy w zapisach tytułów. Wielokrotnego powtarzania w przypisach zapisu następujących po sobie tytułów i roczników tego samego czasopisma można było uniknąć stosując zapis „tamże”. Rozdział 4.2 w treści pracy nie posiada oznaczenia jego numeracji, zgodnej ze spisem treści.

Oceniając jednak całość tak obszernej pracy, biorąc pod uwagę względy formalno-warsztatowe można stwierdzić, że Autor opanował pisarski warsztat naukowy na dobrym poziomie. Wywód prowadzony jest logicznie, styl narracji jest poprawny. Przygotowana dysertacja opracowana została z reguły starannie, z ogólną dbałością o szczegóły edycyjne i redakcyjne. Drobne usterki stylistyczne, literowe czy interpunkcyjne oraz wskazane usterki techniczne czy niedociągnięcia edytorskie nie rzutują znacząco na ocenę merytoryczną całości pracy i przeprowadzonych badań, gdyby jednak dysertacja miała zostać przygotowana do druku – co postuluję po naniesieniu stosownych zmian – warto skupić się na ich wychwyceniu i usunięciu.

Uważam, iż rozprawa doktorska mgra Krzysztofa Jasińskiego jest pracą podejmującą nowatorską i ważną z punktu widzenia badań historyczno-pedagogicznych problematykę. Zaprezentowana w niniejszej recenzji charakterystyka dysertacji pozwala postawić wniosek ogólny, że Autor przygotował istotny poznawczo i poprawny naukowo projekt badawczy, który choć niepozbawiony niedoskonałości, w wystarczającym stopniu ukazuje Jego umiejętności i kompetencje do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. Oceniana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w zakresie analizowanej problematyki. Pomimo sformułowanych

wyżej uwag, które wskazują nie tyle na błędy w ocenianej pracy, co – w mojej opinii – na pewne jej niedociągnięcia, ogólna ocena zrealizowanego projektu naukowego jest pozytywna.

Konkludując stwierdzam, że biorąc pod uwagę cztery obszary oceny rozprawy – strukturę formalną, poprawność metodologiczną, podstawę źródłową i zawartość merytoryczną, spełnia ona wymagania sformułowane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgra Krzysztofa Jasińskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Małgorzata Krawiec-
Borowska